

Dawno temu w kosmosie

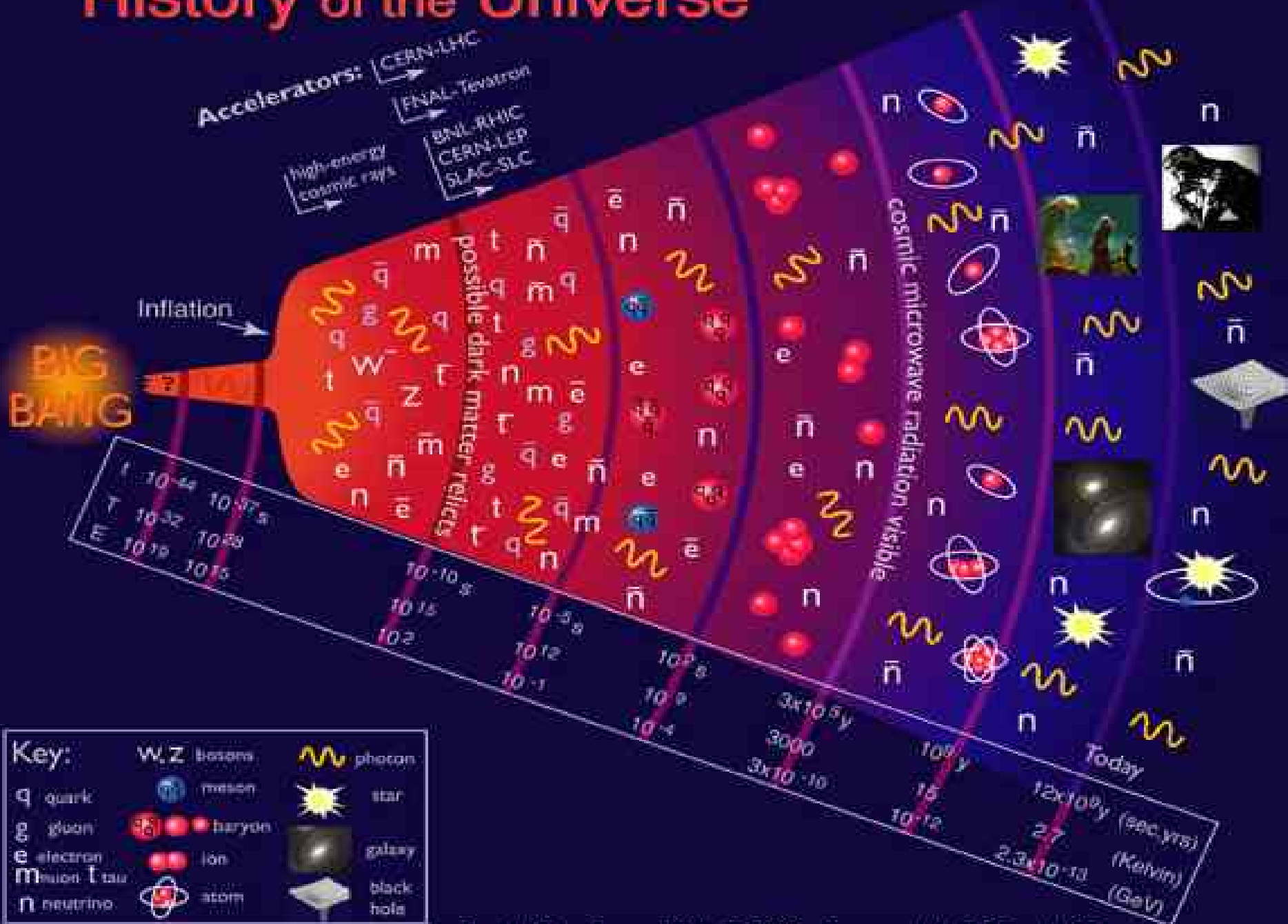

Krzysztof Turzyński

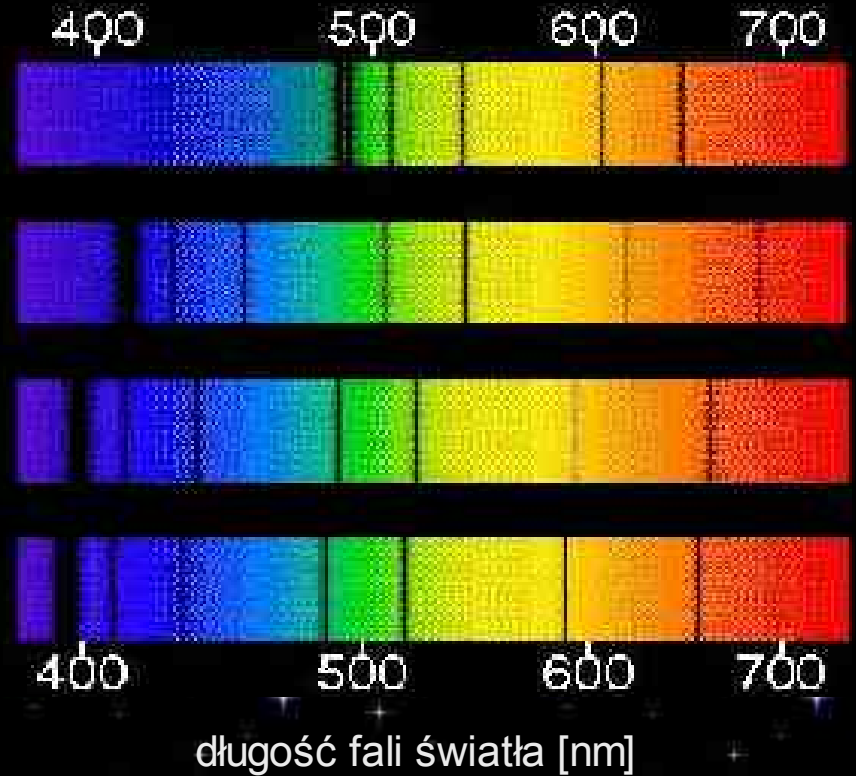
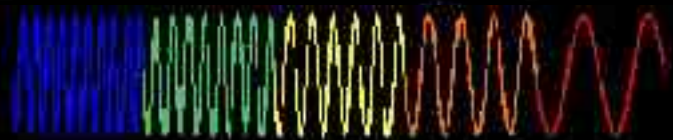
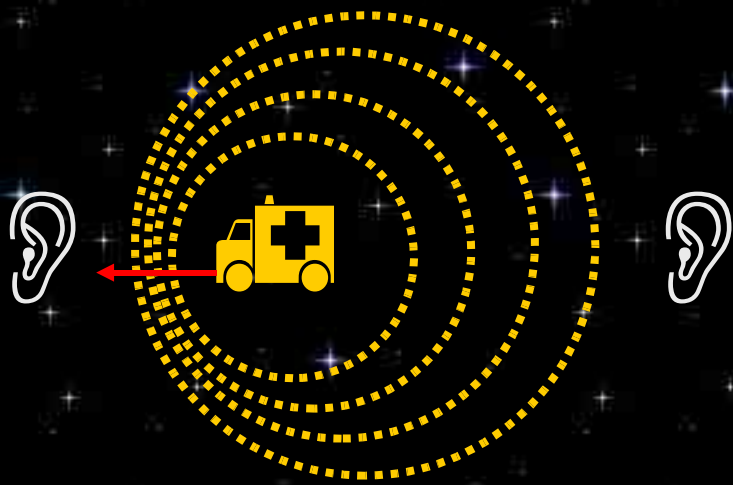
Instytut Fizyki Teoretycznej, Wydział Fizyki UW

animacja: Adam Skuciński

History of the Universe

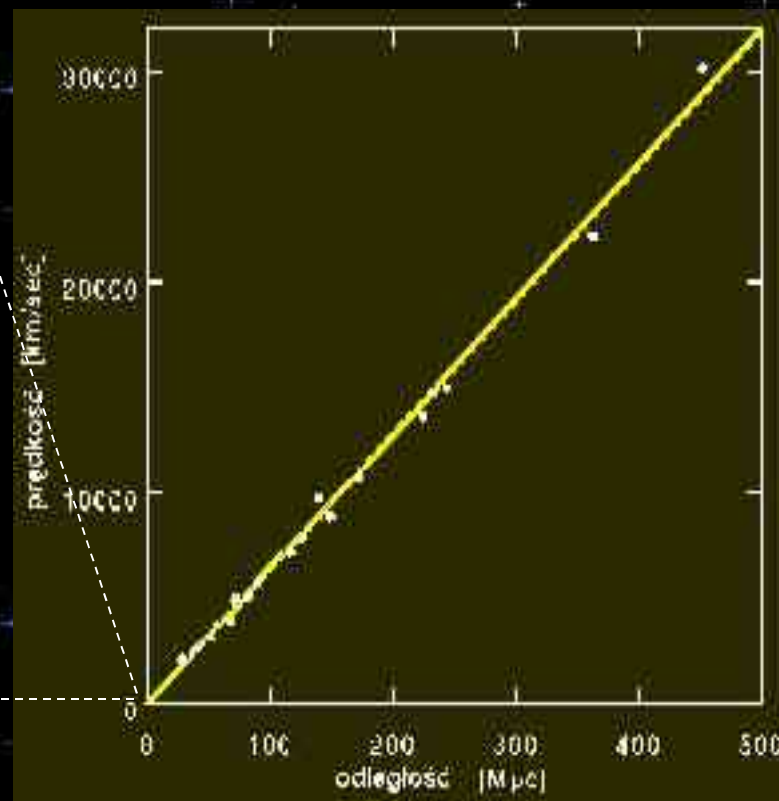
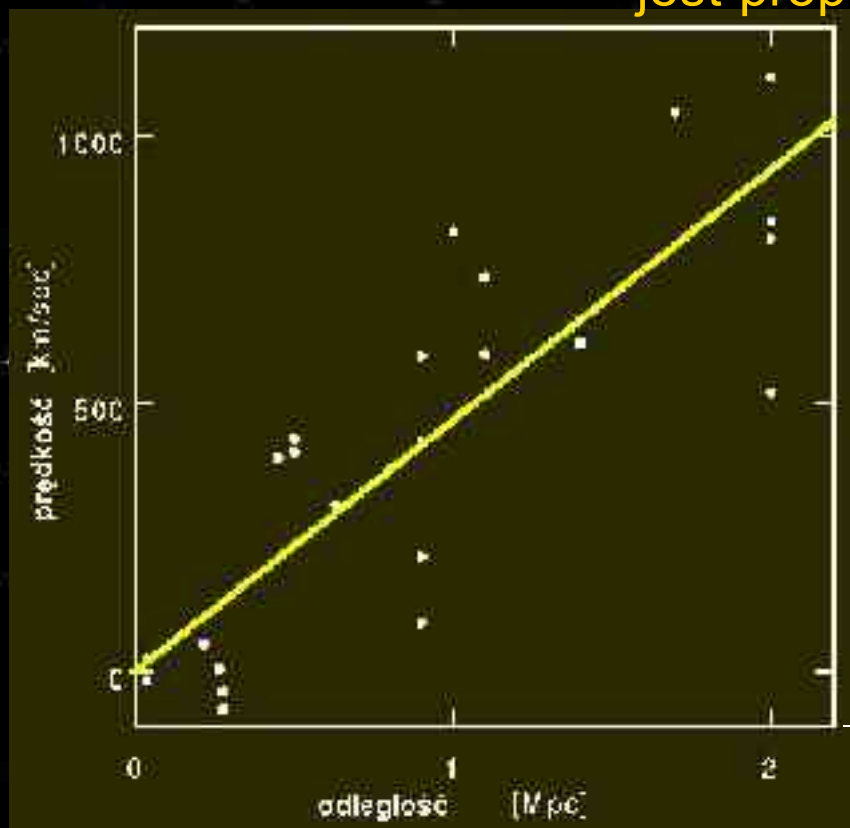
Efekt Dopplera

Prawo Hubble'a

Względna prędkość oddalania się galaktyk od „nas”
jest proporcjonalna do ich odległości

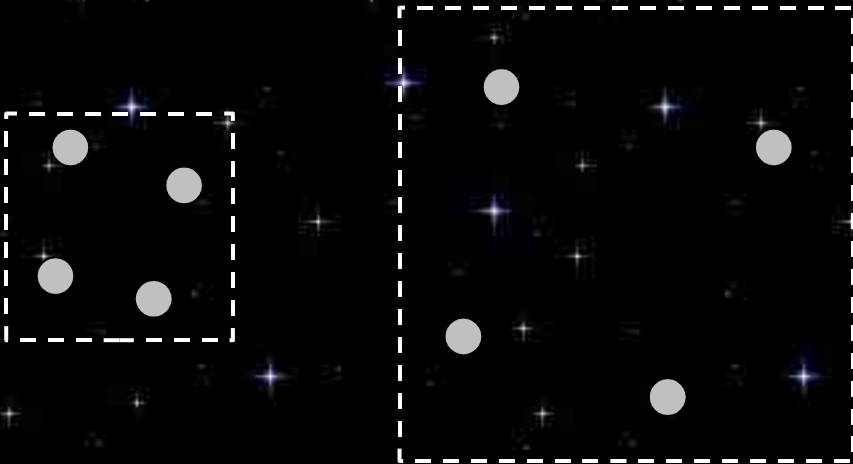

Ekspansja czyli rozszerzanie

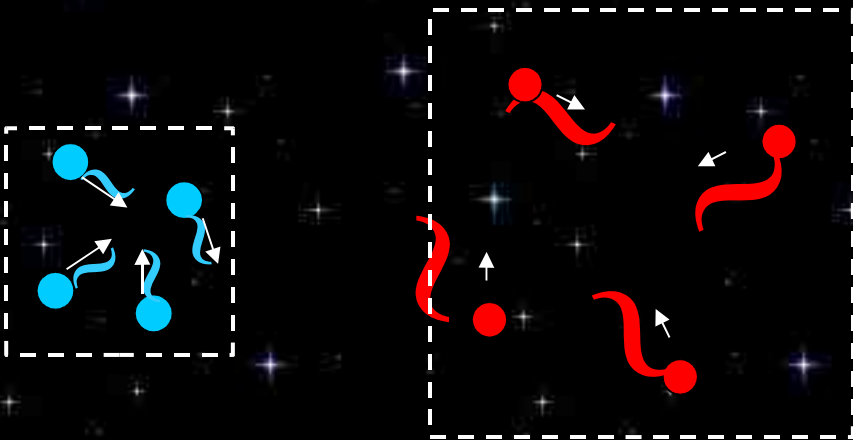

Ekspansja a ciśnienie

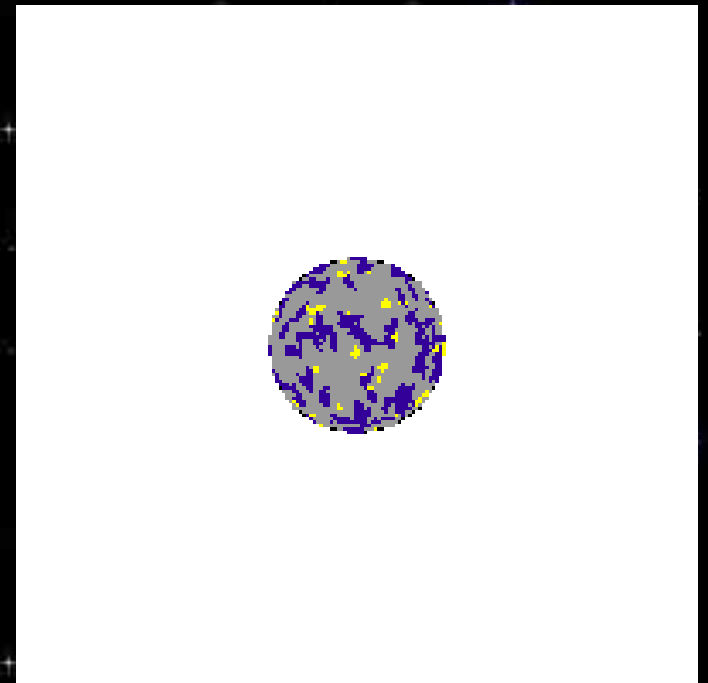
gaz cząstek nierelatywistycznych: $E=mc^2$

gaz cząstek relatywistycznych: $E=k_B T$

Paradoksalnie,
ciśnienie przeciwstawia się
ekspansji kosmologicznej

Ekspansja i układy związane

wg
Annie Hall
Woody'ego Allena

Czemu nie
odrabiasz lekcji?

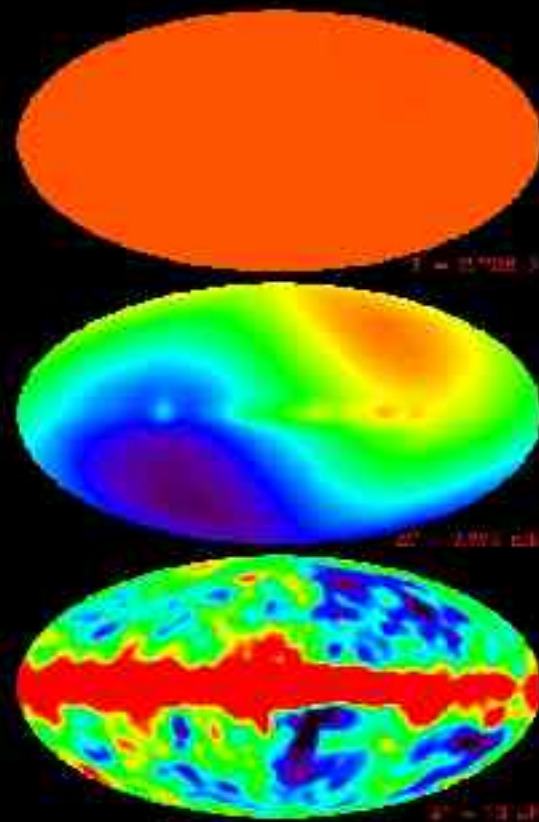
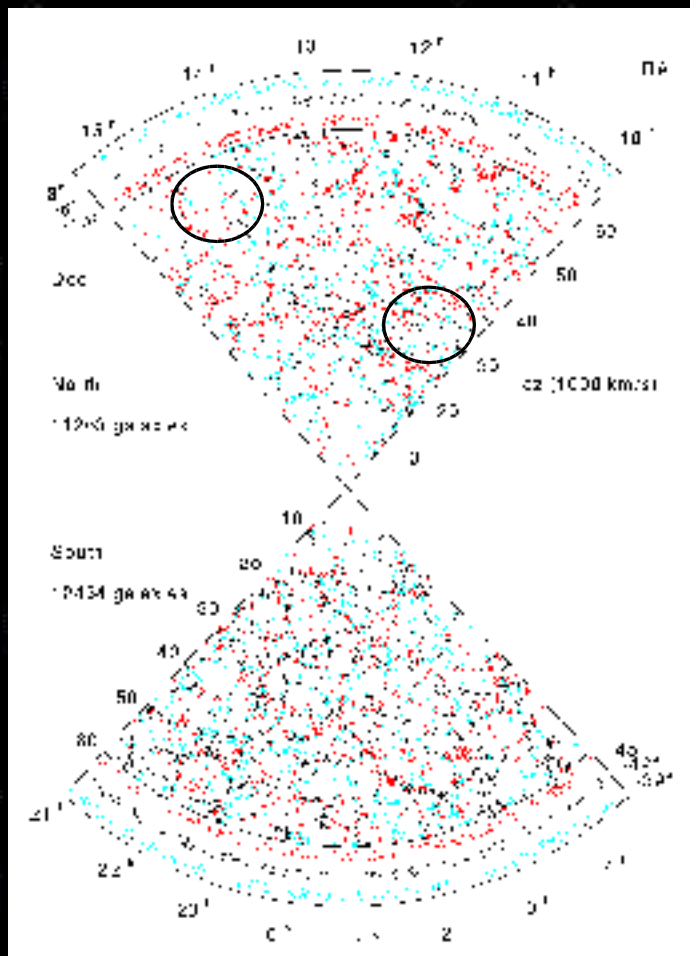

Mamo, Wszechświat się
rozszerza, któregoś dnia
wszystko zostanie rozerwane
na kawałki i to będzie koniec.
Po co odrabiać lekcje?

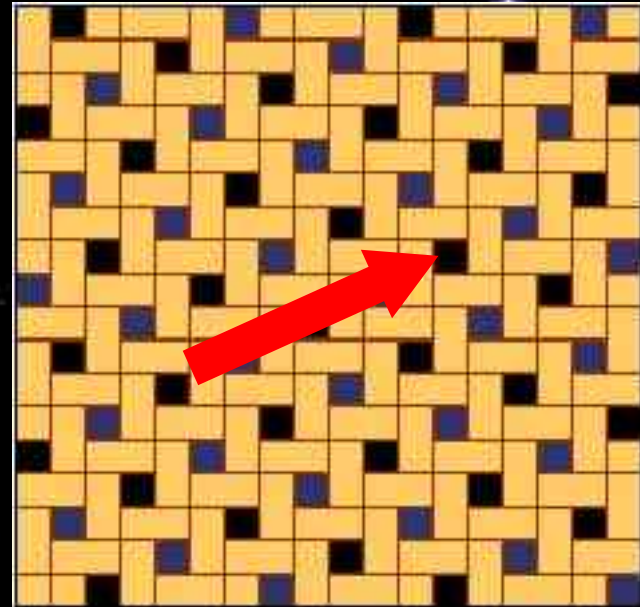
To nie twoja
sprawa! Mieszkamy
na Brooklynie,
Brooklyn się nie
rozszerza

Wszędzie jest jednorodny i izotropowy

Izotropowość i jednorodność

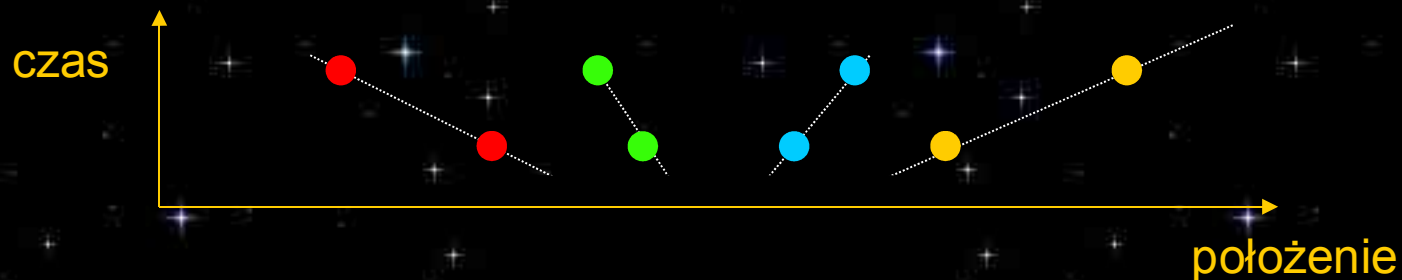
Równanie Friedmana

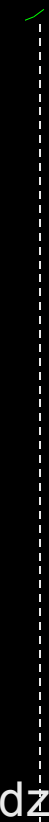
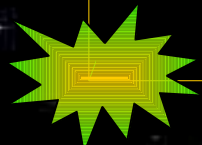
Względny przyrost odległości między ustalonymi punktami we Wszechświecie

jest proporcjonalna

Pierwiastek z gęstości energii we Wszechświecie

odległość między
dwoma ustalonymi
niezwiązanymi
obiektami

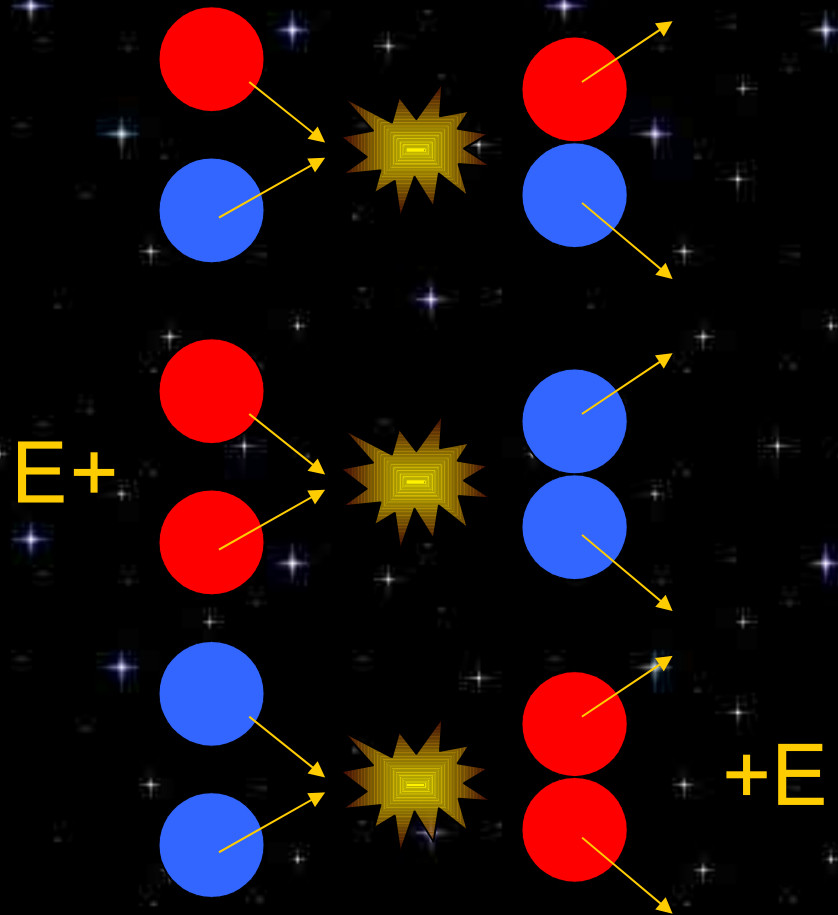
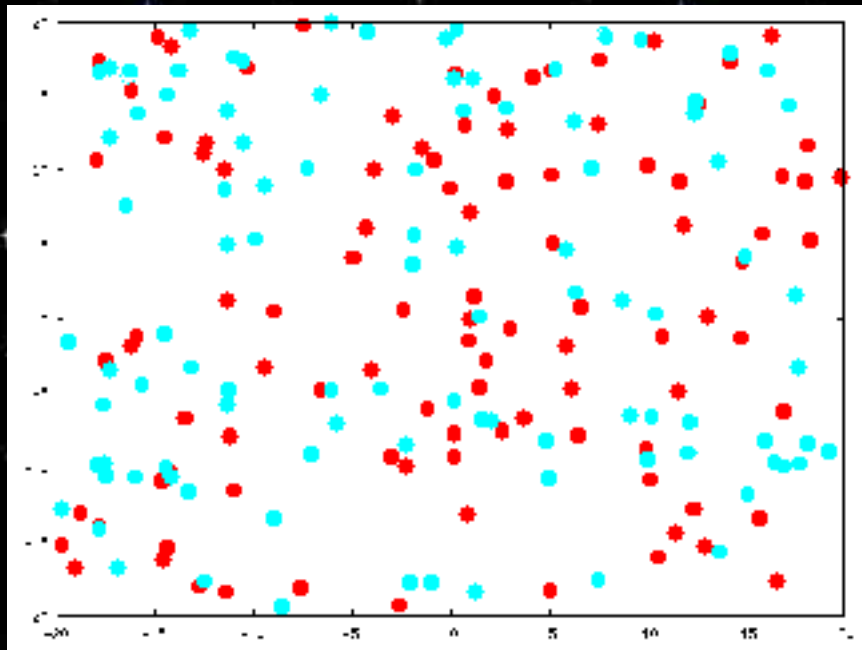

dziś

czas

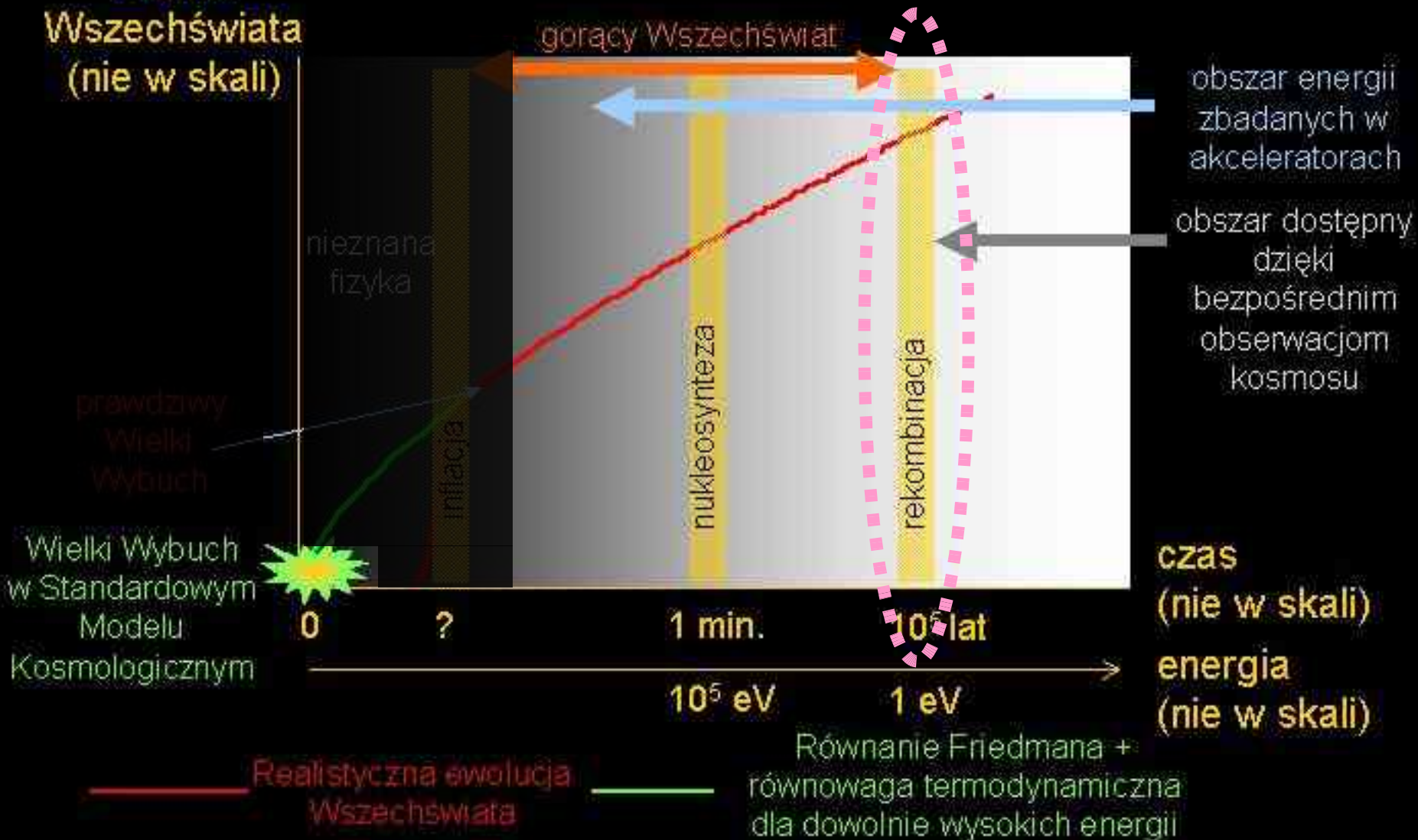
„Wielki Wybuch” w Standardowym Modelu Kosmologicznym

Oddziaływania - przykład

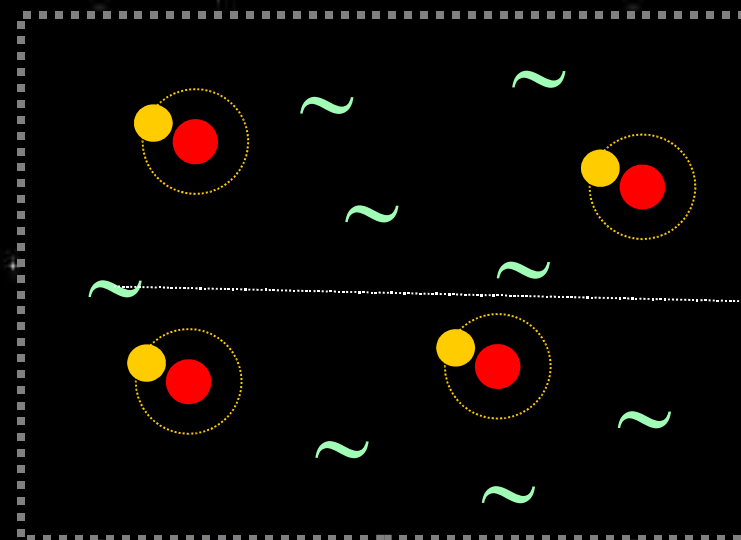
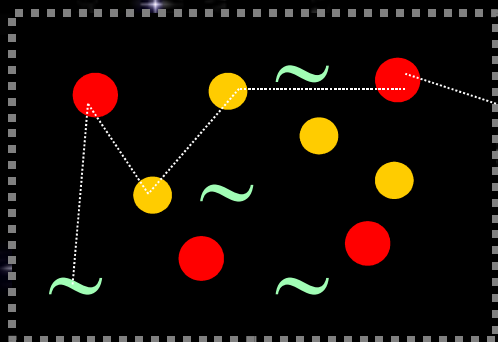

**Przepraszamy
za usterki**

rozmiar
Wszechświata
(nie w skali)

Rekombinacja

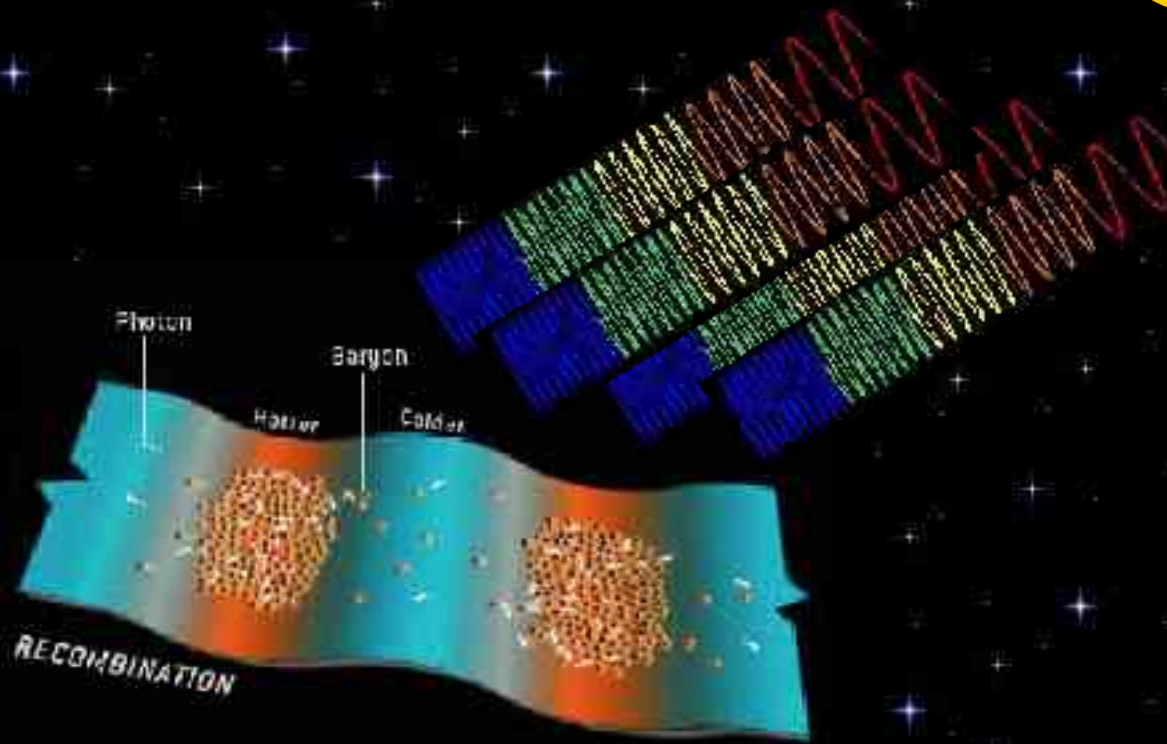

380 000 lat

czas

Rekombinacja

czas

zaadaptowane z Hu & White, Sci. Am. 2004

położenie

Rekombinacja – problemy

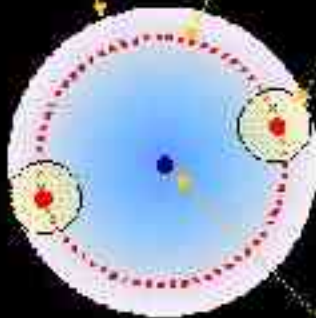
1. Dlaczego promieniowanie tła jest tak izotropowe?

granica obszaru, który mógł wywrzeć wpływ na nas w obecnej chwili

granica obszaru, który możemy obserwować (powierzchnia rekombinacji)

granica obszaru, który mógł wywrzeć wpływ na dany punkt powierzchni rekombinacji

obszar połączony przyczynowo: 1 stopień

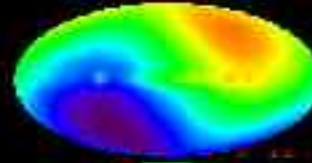

my teraz

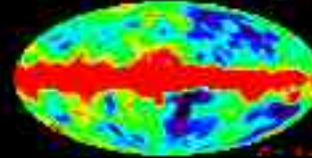
2. Jakie jest źródło małych niejednorodności?

OK: jednorodność i izotropowość

OK: ruch względny Drogi Mlecznej

???

$$\Delta T/T \sim 10^{-5}$$

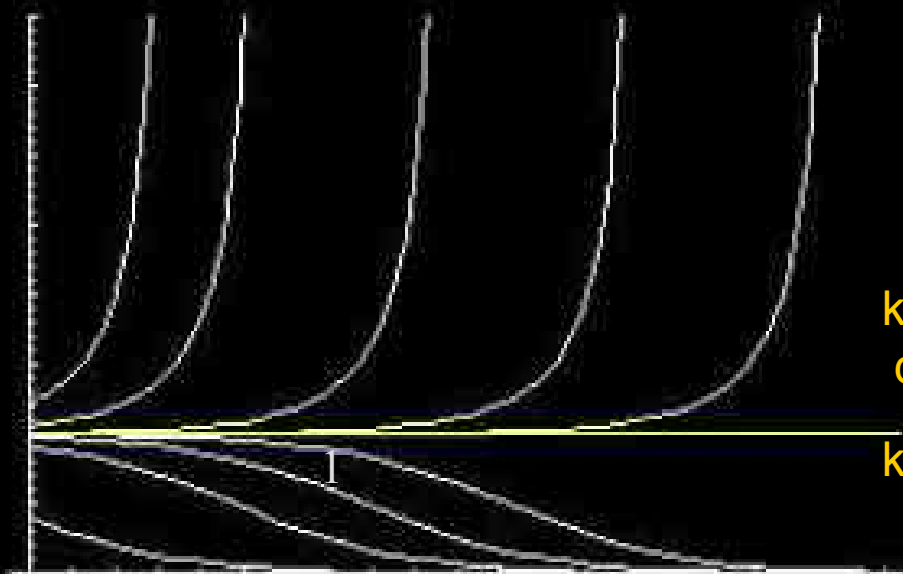
Rekombinacja – problemy

3. Dlaczego we Wszechświecie nie ma żadnych „śmieci” z przeszłości?

4. Dlaczego Wszechświat jest tak płaski?

Dziś: $\Omega = 1.02 \pm 0.02$

Ω

krzywizna
dodatnia

krzywizna
ujemna

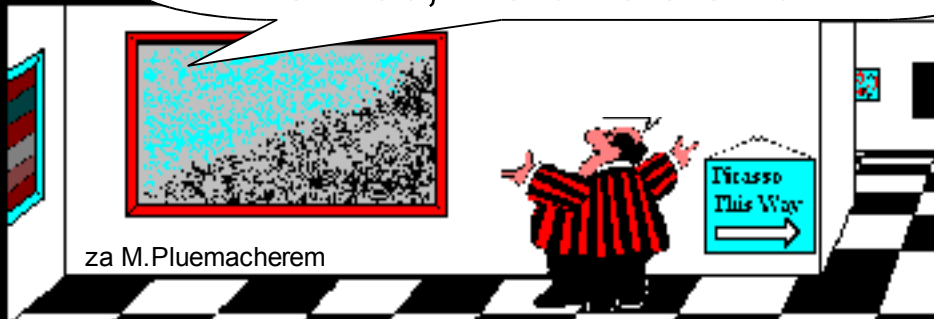
rozmiar Wszechświata

Rekombinacja – problemy

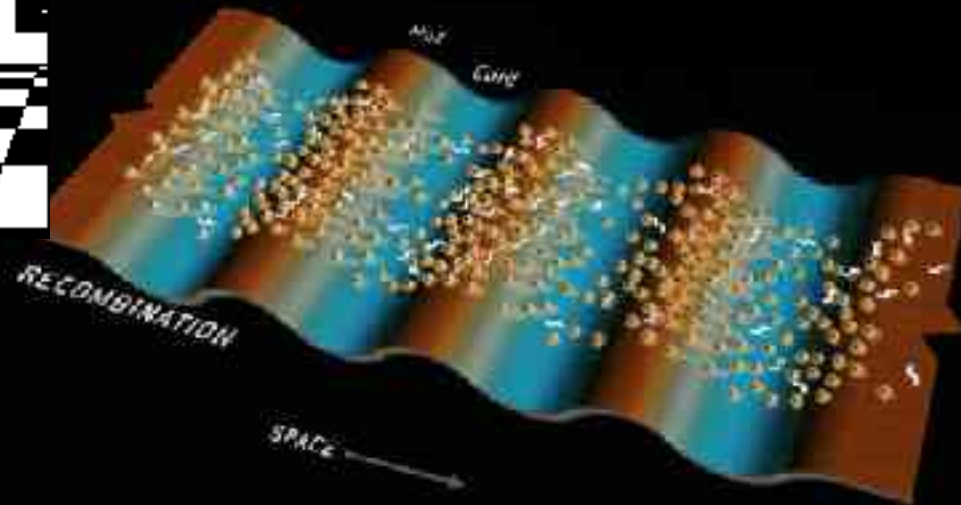
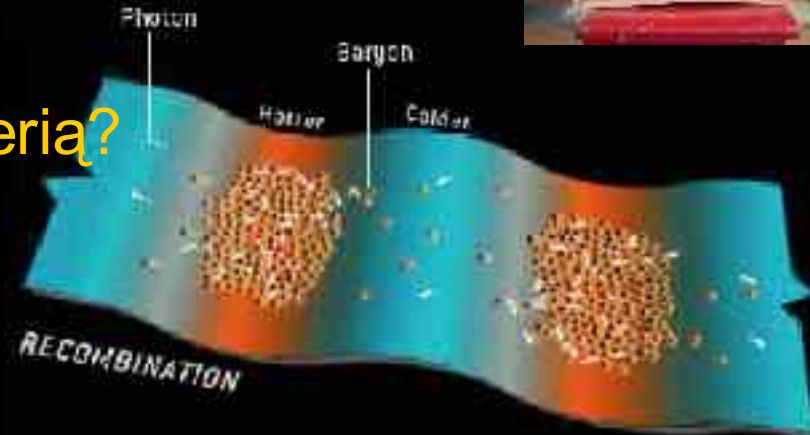
5. Dlaczego Wszechświat jest wypełniony materią, a nie antymaterią?

Zrujnowane! Ktoś dorysował niebieską kropkę! Teraz to śmieć, nie dzieło sztuki!

6. Z czego zbudowana jest materia niebarionowa?

7. Co składa się na pozostałą energię Wszechświata?

Problem horyzontu

Rekombinacja – problemy

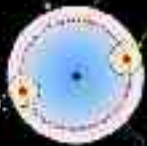
1. Dlaczego promieniowanie tła jest tak izotropowe?

granica obszaru, który mógłby wywarć wpływ na pole w danym punkcie

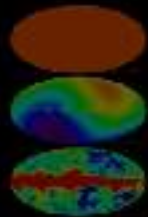
granica obszaru, który mógłby wywarć wpływ na pole w danym punkcie (powierzchnia sferoidalna)

granica obszaru, który mógłby wywarć wpływ na pole w danym punkcie (powierzchnia sferoidalna)

obszar połączony przyczynowo: 1 stopień

tytuł

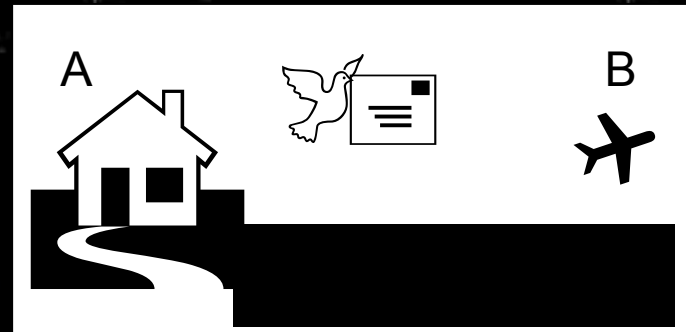
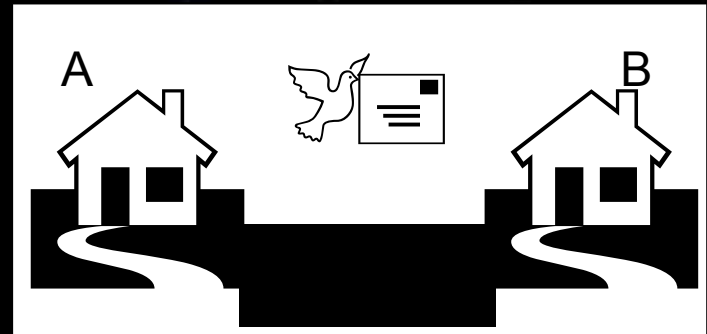
niejednorodności

niejednorodności

199

$$\Delta T/T \sim 10^{-5}$$

2. Jakle jest źródło masywnej niejednorodności?

Problem horyzontu?

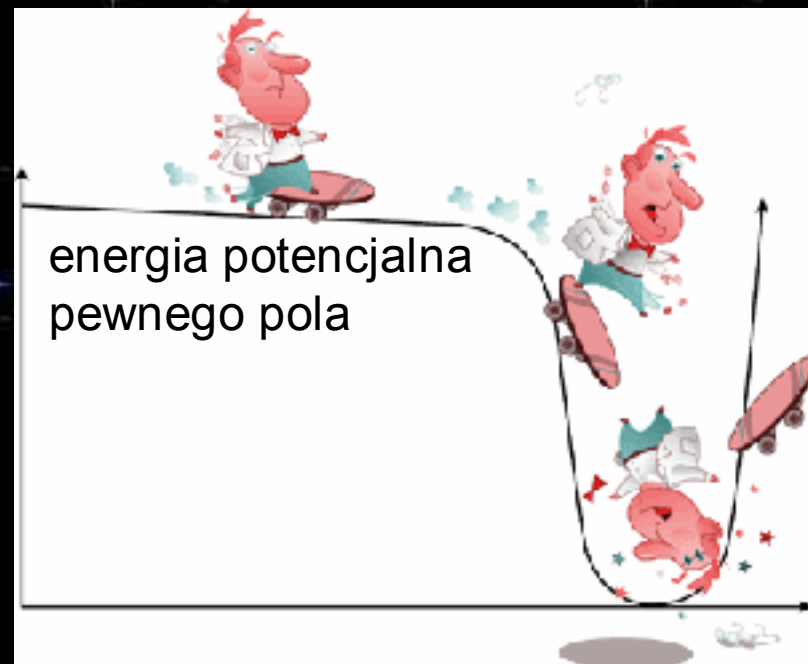
Gdyby Wszechświat był wypełniony jakąś substancją o ujemnym ciśnieniu, to mógłby się bardzo szybko rozszerzać!

Ekspansja a ciśnienie

gaz cząstek nierelatywistycznych: $E=mc^2$

Paradoksalnie, ciśnienie przeciwstawia się ekspansji kosmologicznej

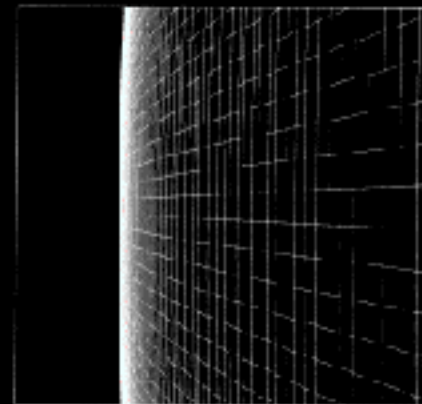
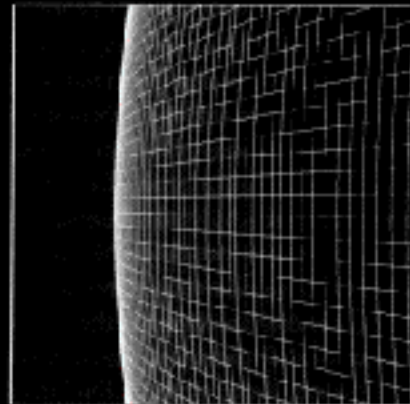
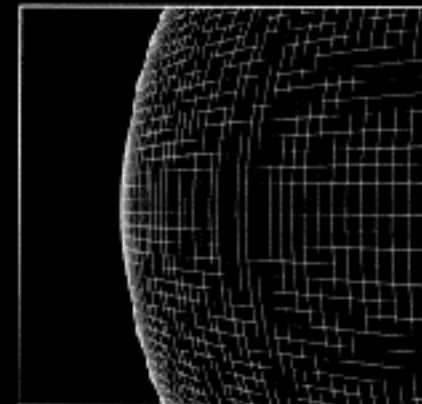
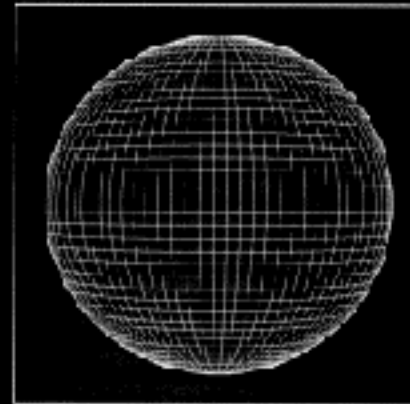
gaz cząstek relatywistycznych: $E=hc/\lambda$

Problem „śmieci” i płaskości?

Rekombinacja – problemy

3. Dlaczego we Wszechświecie nie ma żadnych „śmieci” z przeszłości?
4. Dlaczego Wszechświat jest tak płaski? -
Dzisiaj: $\Omega = 1.00 \pm 0.02$

Problem struktury?

Rekombinacja – problemy

1. Dlaczego promieniowanie tła jest tak izotropowe?

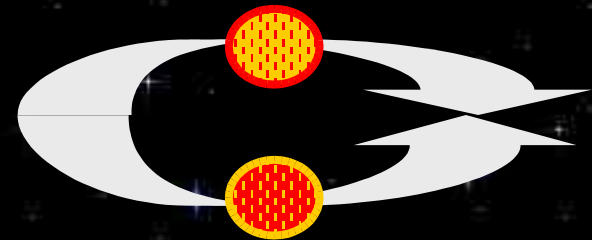
2. Jakle jest źródło małych niejednorodności?

obszar połączony przyczynowo: 1 stopień

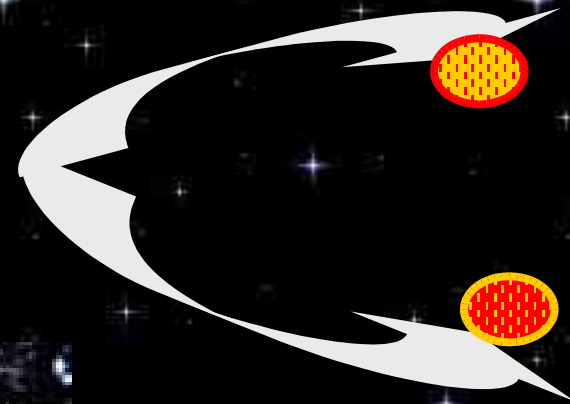
$\Delta T/T \sim 10^{-5}$

The diagram shows a circular representation of the sky. Two dashed lines represent the causal horizons at the time of recombination. The region between them is labeled 'obszar połączony przyczynowo: 1 stopień'. To the right, three small maps show temperature fluctuations: a smooth orange map, a noisy map, and a map with a grid pattern. The text 'granicz obszaru, który mógł wywarć wpływ na rolę w anizotropii tła?' is written twice, once above each horizon line. The equation $\Delta T/T \sim 10^{-5}$ is at the bottom.

„zwykła” próżnia

próżnia w rozszerzającym się Wszechświecie

I to jest właśnie inflacja...

znane
wiadome:

nieznane
wiadome:

znane
niewiadome:

nieznane
niewiadome:

Inflacja jest dobrą kandydatką na mikroskopową teorię wyjaśniającą obserwowane cechy Wszechświata

Który z istniejących modeli inflacji jest tym właściwym? Jak sprytnie połączyć inflację z resztą fizyki cząstek?

Co przyniosą bardziej dokładne pomiary w najbliższych latach (sonda PLANCK od 2007)?

rozmiar
Wszechświata
(nie w skali)

